

Η ΕΛΛΑΣ

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ.

Ἡ Ἑλλάς, ὑπὸ τὴν ἐποψιν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς ἐξεταζομένη, εἶναι τὸ μικρότερον τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἀνεξαρτήτων κρατῶν, καίτοι ἔχει χωρογραφικὴν ἑκτασιν διπλασίαν τῆς τοῦ Βελγίου, ἔχοντος πληθυσμὸν ὑπερτριπλάσιον. Ἡ τελευταία αὐτῆς ἀπογραφὴ ἀναθεωρεῖ τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς εἰς ἓν καὶ ἥμισυ ἑκατομμύριον ψυχῶν, ἐξ ὧν 232,000 ἀνήκουσιν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ἃς ἡ Ἀγγλία οἰκιοθελῶς παρεχώρησεν. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτῆς συνδέεται μετὰ τῶν μεγίστων ἱστορικῶν γεγονότων, τὸ δὲ μέλλον—μέλλον ἴσως προσεχές—ἐπιφυλάσσει αὐτῇ ἀναμφιβόλως σπουδαῖον ἐν τῇ ἀνοργανώσει τῆς Ἀνατολῆς πρόσωπον. Ἐπὶ τούτου δὲ τὰ ἐν τῇ Παγκοσμίῳ τῶν Παρισίων ἐκθέσει ἐκθέματα αὐτῆς παρέχουσιν ὅλως εἰδικὸν διάφορον. Ἡ Ἑλλάς εἶναι ἄρα γε εἰς θέσιν νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐκπολιτευτικὴν ἀποστολὴν, ἣν αἱ συμπαθεῖαι τῆς Δύσεως ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσιν ἀπονεμομένην αὐτῇ. Τοιοῦτο τὸ τὴν ὥραν ταύτην τιθέμενον ζήτημα, ἡ δ' ἀπάντησις εἰς τοῦτο ἐν τῇ μελέτῃ μόνον τῆς οἰκονομικῆς τῆς χώρας καταστάσεως νὰ ἐξευρεθῇ δύναται.

Ἐλέγομεν ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶναι μικρότατον κράτος. Ἀλλ' εἶναι τοῦτο κακόν, ἐξ οὗ, ὅπως ἀπαλλαγῇ, μεγίστην καταβάλλει δραστηριότητα, χωρὶς ν' ἀναμένῃ τὰς ὑπὸ τῆς βερολινείου συνθήκης ὑποσχομένας αὐτῇ προσαρτήσεις. Τῷ 1838 κατὰ τὴν πρώτην ἀπογραφὴν ὁ πληθυσμὸς δὲν ἀνῆρχετο εἰς 800,000 κατοίκων. Ἀλλὰ μόλις παρήλθε πεντηκονταετηρὶς καὶ ἐδιπλασιάσθη.

ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς ἕτερον μικρὸν λαὸν, συμπιεζόμενον ἐν τῇ βορειοτάτῃ Εὐρώπῃ, ἐνῷ ἡ Ἑλλάς ἀπολήγει πρὸς νότον, καὶ φαίνεται θέλωσα νὰ ῥιφθῇ πορρωτέρω πρὸς τὰς καυστικὰς τῆς Αἰγύπτου πεδιάδας. Ὁ λαὸς οὗτος εἶναι ὁ σκανδιναυικὸς καὶ ἰδίᾳ ὁ τῆς Νορβηγίας.

Ἀλλως δὲ, τοῦτο δὲν εἶναι τὸ μόνον συναρὲς σημεῖον μεταξὺ δύο λαῶν, οὗς χωρίζει μὲν πάντῃ ἡ γεωγραφία, ἀλλὰ προσεγγίζουσι καταπληκτικώτατα κοινοὶ οἰκονομικοὶ λόγοι. Ἀμφότεροι οἰκοῦσι χώραν ἥμισυ μὲν γόνιμον, ἀλλὰ περιβαλλομένην ὑπὸ θαλάσσης, ἥτις δίδωσιν αὐτῇ τὴν ἰδίαν φυσιογνωμίαν, καὶ ἂν ἡ γῆ ἦναι ἄγονος, ἡ θάλασσα ὅμως εἶναι γόνιμος διὰ τὴν Ἑλλάδα ὡς καὶ διὰ τὴν Νορβηγίαν. Ἀμφότεροι οἱ λαοὶ εἰσιν ἁλιεῖς ἀκάματοι καὶ ναῦται ὀλιγαρχεῖς. Αὕτη ἡ ἀληθὴς αὐτῶν χώρα, καὶ δι' αὐ-

τῆς ἑκατέρα ἐγκαθίστησιν ἀληθεῖς ἀποικίας ἐν ταῖς ἡττον ξηραῖς χώραις, ἡ μὲν Νορβηγία ἐν Ἀμερικῇ, ἡ δ' Ἑλλάς ἐν πάσαις ταῖς ἀκταῖς τῆς Μεσογείου. Ἡ Ἑλλάς, ὡς καὶ ἡ Σκανδιναυία, καλύπτεται ὑπὸ ὀρέων βρισθόντων δασῶν, ἅπερ ἐν ἀφθονίᾳ καὶ εὐθηνᾷ παρέχουσι πᾶσαν τὴν εἰς ναυπήγησιν ἀναγκαίαν ξυλικήν. Ἐκατέρωθεν ἡ γεωργικὴ πενία τοῦ ἐδάφους ἐξαγοράζεται διὰ μεγάλου ὀρυκτολογικοῦ πλούτου. Τέλος, αἱ ὕφαντικαὶ βιομηχανίαι εἰσὶν ἐπίσης ὀλίγον σπουδαῖαι ἐν ἑκατέραις ταῖς χώραις, ὁ δὲ πληθυσμὸς διατελεῖ εἰσέτι ἐν αὐταῖς ὁ ἀραιότερος τῆς Εὐρώπης μεθ' ὅλην τὴν ταχείαν αὐτοῦ αὕξησιν.

Ἐν τῇ συγκρίσει ταύτῃ ἡ ὑπεροχὴ ἀποδοτεῖα τῇ Ἑλλάδι, διότι ὁ τοῦς βράχους αὐτῆς καίων ἥλιος παρέχει μεθ' ὅλα τὰ κωλύματα παραγωγικὰ προσόντα ἅπερ οὐδέποτε ἡ Νορβηγία θὰ εὕρῃ ὑπὸ τὸν χιονόπλον αὐτῆς μανθῶαν.

Οἱ Ἕλληνες, καίπερ κάτοχοι χώρας ὑπερβαίνουσας τὰ πέντε ἑκατομμύρια ἑκταρίων¹, μόνον ἐν ἑκατομμύριον τούτων καλλιεργοῦσιν (ἀκριβῶς 1,072,120) ὧν ὑπὲρ τὸ τρίτον εἶναι χέρσος (350,000 ἑκτάρια)· τὰ δάση κατέχουσιν ἑκτασιν 600,000 ἑκταρίων, ἥτοι ἐν συνόλῳ 1,600,000 ἑκταρίων.

Εἶναι πολὺ ἀληθῶς τὸ ἀρεθῆναι ἀκαλλιεργήτων ὑπὲρ τὸ τρίτον τοῦ ἐδάφους ἔστω καὶ ὑπὲρ τὰ τρία τέταρτα, ὑπ' ὅσιν λαμβανομένης τῆς χέρσου. Βεβαίως ἡ γῆ εἶναι δυσκαλλιεργήτος, ἀλλ' ἡ Σουηδία καὶ ἡ Νορβηγία, αἵτινες ἐπίσης δὲν ἔχουσι καλλίτερον ἔδαφος φαίνονται πολὺ ὑπέρτεραι τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην. Τοῦτο προκύπτει ἐκ τοῦ ὅτι τὰ δύο τρίτα τῆς χώρας αὐτῶν καλύπτονται ὑπὸ δασῶν, ἅπερ παρέχουσιν αὐταῖς ἐξάριστον ἐξαγωγῆς ἐμπόρευμα, ἐνῷ ἡ Ἑλλάς ὀλιγώτερον τοῦ ὀγδόου τούτων κτήτῃ καὶ χρησιμοποιεῖ τοῦτο τοσοῦτον κακῶς, ὥστε εἶναι εἰσέτι ἠναγκασμένη ν' ἀγοράζῃ ξυλικήν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἐπὶ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας ἐγυμνώθη μέγα μέρος τῶν δασοφόρων ὀρέων, ἀκαταλλήλων εἰς τὴν γεωργίαν, σήμερον δὲ οὐδεμία μέριμνα καταβάλλεται πρὸς πλήρωσιν τούτων ὡς ἄλλοτε διὰ ὀρυκτοκαὶ ἐλάτης. Τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὴν κυβέρνησιν ἀπόκειται, διότι εἶναι κτήτωρ πάντων σχεδὸν τῶν δασῶν ὡς καὶ τῶν γυμνωθέντων ὀρέων. Ἡ δύνατο δὲ εὐχερῶς νὰ πληρώσῃ ταῦτα, διότι αὐτὴ ἡ φύσις ἀναπληροῖ αὐτὰ τάχιστα εἰς τὰ μέρη, τὰ μὴ κατάλληλα εἰς τὰ ποί-

¹) Ἐκτάριον ἢ πλεῖστον ἰσοδυναμεῖ πρὸς δεκάκισχιλία τετραγωνικὰ μέτρα.

μνια. Τοῦτο θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα οὐχὶ μόνον τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐκ τῶν δαψῶν πλούτου τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ τὸ σύστημα τῶν βροχῶν θὰ μετεβάλλετο καὶ ἡ γεωργία πληρέστατα θ' ἀνευεῦθετο. Πράγματι σήμερον ἡ διηνεκὴς ἀνομβρία τοῦ θέρους καθίστησι τὴν χώραν ἀνεπίδεκτον πάσης καλλιέργειας. Δέον ἄρα ν' ἀναβληθῇ ἡ ἄρσις ἀμέσως μετὰ τὸν θερισμὸν καὶ νὰ γένηται κατὰ τὴν βραχεῖαν περίοδον τῶν φθινοπωρινῶν βροχῶν.

Σπεύσωμεν νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα ὅπως δικαιολογήσωμεν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τι, ὅτι ἡ Πορτογαλία, ἡ Ἄνω Σκωτία καὶ τινὰ μέρη τῆς Ἑλβετίας δὲν ἔχουσι πολλῶ οἰκονομικωτέραν γεωργικὴν διανομήν τῆς χώρας. Ἀλλως δὲ, αἱ τῆς γεωργίας πρόοδοι βαίνουσι ταχέως. Ἀπὸ δεκαπενταετίας κατέλαβε 200 χιλ. ἐκτάρια, ἥτοι περὶ τὸ τέταρτον τῆς ἀρχαίας κῦτῆς ἐκτάσεως· θὰ πρὸςβαινε μάλιστα ἔτι περαιτέρω ἐὰν ἡ κυβέρνησις ἐμερίμνα ὀλίγον τι πλεόν περὶ κατασκευῆς ὁδῶν, αἵτινες εἶναι ἀπαραίτητοι εἰς χώραν, στερουμένην τοιούτων πανταχοῦ ὅπου ἡ θάλασσα δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἀρωγός. Ἀναμορφωτέον ἐπίσης τὸ σύστημα τῶν φόρων, ὅπερ λίαν ἐπιβαρύνει τοὺς γεωργοὺς, οἵτινες μετὰ τῶν ποιμένων ἀπαρτίζουσι τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας.

Τὸ γεωργικὸν ἔδαφος διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, εἰς γαῖας ἐλαιῶν, ἀμπέλων ἢ ἄλλων δένδρων (340,000 ἐκτάρια), εἰς σπειρομένας (413,000 ἐκτάρια) καὶ τὰς χέρσους (350,000 ἐκτάρια) αἵτινες ἀνάγονται εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν.

Αἱ σπειρόμεναι γαῖαι περιλαμβάνουσι 160,000 ἐκτάρια σίτου, 68,000 κριθῆς, 62,000 ἀραβοσίτου, 58,000 βρίζης, 4,000 βρώμης, 6,000 κέγχρου, ἑκατοντάδας τινὰς ἐκταρίων σικάλειας καὶ ὑπὲρ τοὺς 10,000 ἀγροὺς ὀσπρίων, ἐν οἷς τὴν πρώτην τάξιν κατέχουσιν οἱ φάσηλοι ἐπὶ ἐκτάσεως 4,400 ἐκταρίων. Τὰ γεώμηλα οὐδὲ 500,000 ἐκταρίων γῆς κατέχουσιν.

Ἡ τοῦ σίτου καλλιέργεια εἶναι ἡ μᾶλλον τῶν λοιπῶν διαδεδομένη. Ἀπὸ τοῦ 1860 μέχρι τοῦ 1875 ηὔξησε κατὰ 61 τοῖς 100, ἐνῶ τὸ σύνολον τοῦ γεωργικοῦ ἐδάφους μόνον 23 τοῖς 100 ηὔξησεν. Οὐχ ἦτον ἡ Ἑλλὰς ἀδύνατον εἰσέτι νὰ ἐπαρκέσῃ ἑαυτῇ. Τῷ 1875 συνεκομίσατο περὶ τὰ 1,600,000 ἐκατόλιτρα, ἥτοι περὶ τὰ 10 ἐκατόλιτρα καθ' ἐκτάριον ἀλλ' ἐδέχθη πρὸς τούτοις νὰ εἰσαγάγῃ περὶ τὰ 1,200 χιλιάδας ἐκατόλιτρα. Ἐν πολλῇς ἐπαρχίαις ὁ ἀραβοσίτος εἶναι ἡ συνήθης τροφή. Ἡ τῷ 1875 συγκομιδὴ τούτου ἀπήνεγκεν ὑπὲρ τὰ 1,100,000 ἐκα

τόλιτρα (ἥτοι 18 ἐκατόλιτρα καθ' ἐκτάριον), εἰσῆχθησαν δὲ περιπλέον 80,000 ἐκατόλιτρα. Ὡς φορτὴ τοῖς ἵπποις παρέχεται μᾶλλον κριθὴ ἢ βρώμη, τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖ τὸ περιορισμένον τῆς καλλιέργειας αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ κριθῇ ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐπαρκεῖ ἑαυτῇ. Τῷ 1875 συνεκομίσατο 784,000 ἐκατόλιτρα (ἥτοι 11 $\frac{1}{2}$ ἐκατόλιτρα καθ' ἐκτάριον) καὶ εἰσῆγαγε περιπλέον 47,000 ἐκατόλιτρα πρὸς τροφήν τῶν 97,000 ἵππων, πολλαπλασιασθέντων δι' ἰσαριθμῶν ὄνων καὶ διὰ 45,000 ἡμιόνων.

Τὸ γενικὸν ἄρα τῆς ἐν Ἑλλάδι παραγωγῆς τῆς γεωργίας χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ ἀνάγκη εἰσαγωγῆς καθ' ἕκαστον ἔτος 1,300,000 ἢ 1,400,000 ἐκατόλιτρα σιτηρῶν, ἅπερ παριστῶσι περὶ τὰ τριάκοντα ἑκατομ. ἥτοι τὸ τέταρτον τοῦ ἐμπορίου τῆς εἰσαγωγῆς.

Ἐν τούτοις ἡ παραγωγή δὲν εἶναι λίαν κακὴ, ἐὰν ληρθῇ ὅπ' ὄψιν τὸ ἀτελὲς τῶν γεωργικῶν μέσων.

Πρὸς γεωργίαν γίνεται χρῆσις βοῶν καὶ δαμάλεων. Ἡ Ἑλλὰς ἐν στρογγύλῳ ἀριθμῷ ἔχει 280,000 κτήνη, ὧν 159,000 βόες, 82,000 δαμάλεις, 37,500 μόσχαι καὶ 800 βούβαλοι. Πάντας σχεδὸν τοὺς βόας ζευγνύουσι, τὸ ἥμισυ τῶν δαμάλεων καὶ τὸ τρίτον τῶν βουβάλων, ἐν συνόλῳ 191,000 ζῶα. Ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ἤρξαντο μεταχειριζόμενοι καὶ τοὺς ἵππους, τῷ δὲ 1875 ὀκτακισχίλιοι ἵπποι ἔσυρον τὸ ἄροτρον.

Οἱ βόες οὗτοι, ἐφ' ὧν ἐπιπίπτει ἡ βαρυτέρα ἐργασία, εἶναι βραχύσωμοι καὶ ἥκιστα βρωμαλέοι. Ἐκ τούτου ἀναγκάζονται οἱ γεωργοὶ νὰ μεταχειρίζωνται τὰ ἀρχαῖα ἄροτρα, ἅπερ μόνον τὴν γῆν σχίζουσι, μὴ εἰσδύοντα πλεόν τῶν 5—7 ἐκατοστομέτρων. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ χωρικοὶ κατασκευάζουσι τὰ ἄροτρα ταῦτα ἐκ ξύλου ὅπερ ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ λαμβάνωσιν ἐν τοῖς δάσεσι τοῦ κράτους, χρησιμεύουσι δὲ οὐ μόνον πρὸς ἄρσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας γεωργικὰς ἐργασίας ὡς εἰς διθώλισμα καὶ τὴν ἐπικάλυψιν τῆς σποράς. Ἀνάγκη πρὸς γεωργίαν τῆς γῆς μετὰ τὸν θερισμὸν ν' ἀναμείνηται ὅπως αἱ μετοπωριναὶ βροχαὶ ἀναδεύωσι τὴν γῆν, διότι τὰ ἄροτρα ταῦτα δὲν δύνανται νὰ διασχίσωσιν ἔδαφος, σκληρυθέν ὑπὸ τῆς ξηρασίας. Ἀδύνατον ἄρα νὰ διασχισθῇ ἡ γῆ ὅπως εἰσδύσωσιν αὐτῇ τὰ γονιμοποιούντα αὐτὴν ἀτμοσφαιρικὰ ἀέρια, ἐκτὸς ἐὰν ὑπάρχωσι βόες βρωμαλεώτεροι, ἢ γεωργικοὶ ἵπποι, δι' ὧν δυνατόν νὰ γένηται χρῆσις τῶν ἐν Ἑλλάδι νέων ἀρότρων καλουμένων, ἅπερ εἶναι ἔτι ἀρχαῦντως σπάνια.

Ὁ ἀλοητὸς γίνεται ἀμέσως μετὰ τὴν συγκομιδὴν ἐπὶ ἀνοικτῶν ἀλωνίων, ἐστρωμένων ἢ ἀπλῶς ἐξισωμένων. Τὰ δράγματα μετακομίζονται διὰ φορτηγῶν

ζώων, όταν τὸ ἔδαφος ᾗναι ἀνώμαλον. Ἐν ταῖς ἀλωνίοις τὰ θράγματα ἐξαπλοῦνται καὶ πρὸς ἀλώνισμα περιπατοῦσιν ἐπ' αὐτῶν ἵπποι ἢ ἡμίονοι, ἐνίοτε δὲ βόες σύροντες μέγαν λίθον ἢ παχυτάτην σανίδα, φέρουσιν πλείους ὁπάς, ἐφ' ὧν πῆγνυνται ὄξεις σχιστόλιθοι. Ὅπως δὴποτε ἡ σανὶς αὕτη τείνει εἰς ἀχρησίαν.

Ἀμα τοῦ σίτου ἀλωνισθέντος, ἡ κυβέρνησις εἰσκομίζει τὴν δεκάτην εἰς εἶδος, τὸ δὲ ἐπίλοιπον μετακομίζεται εἰς σιτοβολῶνα. Τὸ ἄχυρον, ὅπερ μέλλει νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις τῆς τροφῆς τῶν ὑποζυγίων, θημωνιάζεται ἐν ἀχυροβολῶσι παρὰ τὰ ἀλώνια, οἷτινες ἐπιστεγάζονται διὰ καλάμων ἢ δι' ἄχυρου σικάλως.

Περὶ τὸν νὰ προστεθῇ ὅτι αἱ καταλλήλοι τῆς Δύσεως μηχαναὶ οὐδεμίαν νὰ εὗρωσι θέσιν δύνανται ἐν ταῖς τοσοῦτον ἀπλοῖ καὶ γεωργικαῖς ταύταις μεθόδοις.

Ἡ βιομηχανικὴ γεωργία βάμβακος, καπνοῦ, σησαμίου, ἐρυθροδάνου καὶ λίνου κατέχει ὑπὲρ τὰς 17,000 ἐκταρίων. Σπουδαιότερα εἶναι ἡ τοῦ βάμβακος, ἥτις ἐκτείνεται ἐπὶ 11,000 ἐκταρίων καὶ παρήγαγε τῷ 1875 περὶ τὰ 7,000,000 χιλιαγράμμων, ἀγορασθέντος σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῶν νηματουργείων τῆς χώρας, ἅτινα εἰσήγαγον περιπλέον 251,000 χιλιαγράμματα. Ἡ τοῦ καπνοῦ καλλιέργεια τείνει πρὸς αὔξησιν. Ἀπὸ τοῦ 1860 μέχρι τοῦ 1875 ἀνῆλθεν ἀπὸ 2,800 εἰς 4,200 ἐκτάρια, κατὰ δὲ τὸ παρελθὸν ἔτος παρήγαγεν ὑπὲρ τὰ 4,000,000 χιλιαγράμμων, ἐξ ὧν ἡδυνήθησαν νὰ εξαγάγωσιν 1,432,000 χιλιογράμματα.

Οἱ δὲ τεχνητοὶ λειμῶνες σύγκεινται ἐκ 16,000 ἐκταρίων χόρτου καὶ 10,000 ἐκταρίων λωτοῦ, ὧν ἡ ὀλικὴ παραγωγὴ δὲν εἶναι ἀνωτέρα τῶν 450,000 φράγκων, ἥτοι 17 φράγκα καθ' ἐκτάριον. Ἡ ἐλαχίστη αὕτη ἔκτασις ἀποδοτέα εἰς τὸν τρόπον τῆς διατροφῆς τῶν κτηνῶν. Ὁ Ἕλλην χωρικός ἀγαπᾷ ταῦτα μόνον διὰ τὴν ἐργασίαν, οὐχὶ δὲ διὰ τὸ κρέας, ὅπερ παραγκωνίζεται ὑπὸ τοῦ προβαίου, ἢ τὸ γάλα, ὅπερ ἀφίνουσι καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τοὺς μύσους. Τρέφουσιν ἄρα ταῦτα κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐργασίας τὸν μὲν χειμῶνα διὰ τοῦ ἀχύρου, τὸ δὲ θέρος διὰ χόρτου. Τὸν λοιπὸν χρόνον οἱ βόες καὶ αἱ δαμάλεις ζητοῦσι τὴν νομὴν αὐτῶν, ὡς δύνανται, ἐν ἀκαλλιεργήτοις γαίαις καὶ χέρσοις, ὑπὸ τὴν ὁδηρίαν βουκόλων, μισθουμένων συνήθως εἰς εἶδος κατ' ἀναλογίαν ἀντὶ 28 χιλιαγράμμων σίτου κατ' ἔτος. Τὸν χειμῶνα ἀφίνουσιν αὐτὰ νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τῆς νυκτὸς ἐν ταῖς βουστασίαις.

Τοὺς ἵππους καὶ τὰς ἡμίονους πολλῶν κάλλιον με-

ταχειρίζονται. Τρέφουσι τούτους τακτικῶς ἐν τῷ σταύλῳ καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα διὰ τῆς κριθῆς καὶ τοῦ ἀχύρου, καὶ ἔτι δὲν ἐργάζονται. Οἱ πῶλοι λαμβάνουσι περιπλέον καὶ ὀλίγην βρώμην.

Τὰ ἀποτελοῦντα τὰ ἀληθῆ ἑλληνικὰ κτήνη διὰ τὴν πρὸς τὸ ἔδαφος καταλληλίαν, διὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῶν εἰσὶ τὰ πρόβατα καὶ αἱ αἶγες. Ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσι 2,300,000 πρόβατα καὶ 1,836,000 αἶγες. Τὸ πρόβατον δὲν χορηγεῖ, ὡς ἐν Εὐρώπῃ, τὸ κρέας μόνον καὶ τὸ μαλλίον· παρ' αὐτοῦ ζητεῖται καὶ γάλα, καὶ βούτυρον καὶ τυρὸς· μία ἀμὰς δίδωσιν ἕκαστον ἔτος 5 χιλιογράμματα τυροῦ, μεθ' ἑνὸς χιλιογράμμου καὶ ἑνὸς τετάρτου βουτύρου. Μαλλίον δὲ παρήχθη τῷ 1875 3,840 χιλ. χιλιαγράμματα, ἐξ ὧν ἡδυνήθησαν νὰ εξαγάγωσι 338,000 χιλιαγράμματα. Ἀντὶ τούτων τὰ 4,000,000 κτήνη δὲν ἐπῆρκεσαν εἰσέτι εἰς τὰ κρεωπωλεῖα διδὸν καὶ ἐδέχθη νὰ εἰσαχθῶσιν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ 47,000 πρόβατα καθὼς καὶ 16,000 βόες καὶ δαμάλεις.

Ἐκαστος χωρικός διατηρεῖ συνήθως τὸν ἀναγκαῖον ἀριθμὸν προβάτων καὶ αἰγῶν πρὸς ἰδίαν προμήθειαν τυροῦ, βουτύρου, κρέατος καὶ ἰδίου μαλλίου, ὅπερ ἡ γυνὴ ἐν τῷ οἴκῳ νήθει. Τούτοις προστίθενται συνήθως καὶ χοῖροι, ὧν τὴν συντήρησιν ἐπιτρέπει ὁ νόμος ἄνευ φόρου (ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὑπάρχουσιν 130,000 ἐπὶ 180,000 χωρικῶν). Ταῦτα δὲ πάντα ποιμαίνει μικρὸς παῖς τῆς οἰκογενείας.

Ἐν γένει οἱ μεγάλοι κτηματῆαι ἀναθέτουσι τὰ ποίμνια αὐτῶν εἰς ποιμένας, λαμβάνοντες κατὰ μῆνα 10 ἑκατοστὰ ἐφ' ἑκάστου προβάτου, καὶ 5 ἑκατοστὰ ἐφ' ἑκάστου ἀμνοῦ. Συνάπτεται ἐπίσης εἶδος συμβολαίου ἐκμισθώσεως ἐπὶ τριετίαν, μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὑποίας τὸ πραγματικὸν κέρδος διανέμεται μεταξὺ τοῦ κυρίου καὶ τοῦ ποιμένου.

Τὰ πολυαριθμότερα ποίμνια προβάτων καὶ αἰγῶν ἀνήκουσιν εἰς ποιμένας, ἐνίοτε πλουσιωτάτους. Οὗτοι ἀποτελοῦσι ἰδιαιτέραν τάξιν, διακρινομένην ἀπὸ τοῦ κυρίως λεγομένου ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, καὶ ἀριθμοῦσαν ὑπὲρ τὰς 40,000 οἰκογενείας, ἥτοι περὶ τὰ 180,000 πρόσωπα.

Αἱ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν δένδρων γαῖαι εἰσιν ἐν Ἑλλάδι ἐκτεταμέναι, ὅσον καὶ αἱ σπειρόμεναι. Ἐν αὐταῖς τὴν πρώτην τάξιν κατέχει ἡ ἐλαία ἐπὶ 168,000 ἐκταρίων, εἴτα ἡ ἀμπελος ἐπὶ 87,000 ἐκταρίων καὶ ἡ σταφίς ἐπὶ 36,000· ἡ συκὴ κατέχει 63,000 ἐκτάρια, ἡ μωρέα 5,400, ἡ ἀμυγδαλέα 600 καὶ 3,000 ἡ λεμονέα καὶ πληθὺς διαφόρων φυτῶν.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ τῆς ἐλαίας καλλιέργεια προτιμάται καὶ ἴσως μετὰ τῆς κορινθιακῆς σταφίδος εἶναι ἡ μόνη περὶ ἧς πράγματι φροντίς καταβάλλεται καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὸς ὁ ἰδιοκτῆτης καλλιεργῇ αὐτήν. Αἱ ἐλαῖαι ἀρτύνονται διὰ λιπάσματος τῶν προβάτων ἢ τῶν αἰγῶν εἰς μεγάλην τιμὴν ἀγοραζομένου παρὰ τῶν ποιμένων. Ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι τὸ ἐκτάριον περιλαμβάνει περὶ τὰς ἑκατὸν ἐλαίας, ἐν δὲ ταῖς Ἰονίοις νήσοις, ὅπου ἡ γεωργία εἶναι μᾶλλον τελειοποιημένη μόνον 45. Ἡ ἐλαία φθάσασα εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῆς δύναιται νὰ παράγῃ 50 ἕως 75 χιλιάγραμμα ἐλαίων· ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τούτων πολλὰ ὑπάρχουσι νέαι καὶ κακῶς καλλιεργούμεναι, ἡ τοῦ 1875 συγκομιδὴ μόνον εἰς 122 ἑκατομμ. χιλιάγραμμα συνεποσώθη, ἥτοι 10 χιλιάγραμμα κατὰ μέσον ὅρον ἐφ' ἐκάστης ἐλαίας. Ἐκ τούτων παρήχθη 28 ἑκατομμύρια λιτρῶν ἐλαίου, οὗ 17 ἑκατομμύρια ἐξήχθησαν εἰς Αὐστρίαν, Ἀγγλίαν, Τουρκίαν, Ἰταλίαν, Ῥωσίαν καὶ Ῥουμανίαν. Ἀπὸ τινων δὲ ἐτῶν πιέζονται ἰδιαιτέρως οἱ πυρήνες, ἐξ ὧν ἐξάγεται ἐλαίον, σπυλόμενον σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς Μασσαλίαν.

Τὸ πατρῷδες τῆς Ἑλλάδος ἔδαφος φαίνεται προωρισμένον διὰ τὴν ἀμπελον, ἥτις ἐν τούτοις πρὸ ἡμῶν αἰῶνος, κατὰ τὰ τέλη δηλονότι τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, κατεῖχε μόνον 2,500 ἐκτάρια. Τῷ 1848 κατεῖχε 37,000, τῷ 1858, 41,000, τῷ 1865, 45,000 καὶ τέλος σήμερον 87,000. Τῷ 1875 συνεκομίσθη 250,000,000 χιλιαγράμμων σταφυλῇ, παραγαγοῦσα 1,260,000 ἑκατόλιτρα οἴνου, ἥτοι 18 ἑκατόλιτρα σχετικῶς καθ' ἐκτάριον. Τούτων 59,000 ἑκατόλιτρα ἐξήχθησαν, ἰδίᾳ εἰς Τουρκίαν καὶ Ῥωσίαν, εἶτα εἰς Αὐστρίαν καὶ ὀλίγα εἰς Ἰταλίαν καὶ Αἴγυπτον. Ἡ Γερμανία μόλις νῦν ἔρχεται γευσμένη τούτων. Οἱ ὀνοματτότεροι οἶνοί εἰσιν ὁ τῶν Πατρῶν, ὁ τῆς Κεφαλληνίας, ὁ τῆς Ἀκροκορίνθου καὶ ἰδίᾳ ὁ τῆς Θήρας, ὅστις φαίνεται δανειζόμενος ἰδιαίτερα προσόντα παρὰ τοῦ ἡφαιστειώδους χαρακτῆρος τοῦ ἐδάφους τῆς νήσου.

Ἀλλὰ τὸ ἀληθές τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ γένει τούτῳ χαρακτηριστικὸν εἶναι αἱ ἀμπελοι, αἵτινες παρέχουσι πάσῃ τῇ Εὐρώπῃ τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα κορινθιακὴν ἐξαιρετον σταφίδα. Ἐκ ταύτης τῷ 1875 παρήχθησαν περὶ τὰ 75,000,000 χιλιάγραμμα, ἥτοι ἐν πληρεστάτῃ ἀναλογίᾳ 2,500 χιλιάγραμμα καθ' ἐκτάριον. Εἶναι ὁ μαργαρίτης τῆς ἐλληνικῆς ἐξαγωγῆς, ἥτις μόλις ὀλίγα χιλιάγραμμα εἰς τὴν χώραν καταλείπει. Ὁ κρείστων τῆς κορινθιακῆς σταφίδος πελάτης εἶναι ἡ Ἀγγλία, μεθ' ἣν ἐπέρχονται ἡ Γερμανία

καὶ ἡ Αὐστρία, καὶ μετ' αὐτὰς ἡ Ἀμερικὴ καὶ ἡ Ῥωσσία. Τὸ ἐμπόρευμα τοῦτο ἐδιπλασιάσθη ἀπὸ τοῦ 1860 καὶ ἐκπροσωπεῖ τὸ ἥμισυ τῶν ἐλληνικῶν ἐξαγωγῶν, ὑπολογιζομένων περὶ τὰ 38,000,000.

Μετὰ τὴν κορινθιακὴν σταφίδα ἔρχεται ἡ συκῆ, ἥτις ἐπίσης ἀρκούντως σπουδαῖον ἐξαγωγῆς παρέχει ἐμπόρευμα. Ἐφ' ἐκάστου ἐκταρίου ἀναλογεῖται 2,000 χιλιάγραμμα, ἡ δὲ ὀλικὴ κομιδὴ τοῦ 1875 ὑπερέβη τὰ 12,320 χιλιάγραμμα, ἐξ ὧν ἡδυνήθη νὰ πωληθῇ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ποσὸν ἀπενεγκὸν 2,500,000 φράγκων.

Ἡ τῆς μωρείας, τῆς ἀμυγδαλέας, τῆς λεμονέας καὶ λοιπῶν καλλιέργειᾶ οὐδὲν ἀρκούντως ἀξιοσημεῖον παρουσιάζουσιν ὅπως μακρολογήσωμεν, καὶ διὰ τοῦτο ἀμέσως μεταβαίνομεν εἰς τὸ σύστημα τῶν γαιῶν.

Ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας ἡ γῆ δὲν ἀνῆκε γενικῶς εἰς Ἕλληνας ἰδιοκτῆτας ὡς ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου. Ἐν τῇ Στερεᾷ καὶ τῇ Πελοποννήσῃ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἐδάφους ἀνῆκε τῇ Σουλτάνῃ ἢ εἰς τούρκους μεγιστᾶνας. Διὰ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου αἱ ἰδιοκτησίαι αὗται περιήλθον εἰς τὰς χεῖρας τῆς νέας κυβερνήσεως, ἥτις εἰσέτι διατηρεῖ μὲν ἀρκούντως μέγαν ἀριθμὸν, ἰδίᾳ εἰς δάση καὶ ἀγρούς, ἀλλὰ διένειμε καὶ πολλὰς διὰ διαφορῶν διαταγμάτων εἰς τοὺς χωρικοὺς.

Ἐκτὸς τῶν ἐθνικῶν γαιῶν, αἵτινες πανταχοῦ σχεδὸν εἰσιν ἄγονοι, αἱ μεγάλαι ἰδιοκτησίαι εἶναι σπανιόταται, καὶ ἡ κερματίσις τοῦ ἐδάφους ποιεῖται καθ' ἐκάστην νέας προόδους. Ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῖς ὀρεινότεροις μέρεσι τῆς Στερεᾶς οἱ πλεῖστοι κτηματῖαι κέκτηνται ἥττον τοῦ ἐκταρίου, καὶ τοῦτο δὲ προσέτι διαιρεῖται εἰς πολλὰ ἀπεσπασμένα τεμάχια, ἐκ 10 ἢ 20 ἀρουρῶν ἕκαστον. Ἐν ταῖς πεδιάσι ὑπάρχουσιν κτηματῖαι 5 μέχρις 20 ἐκταρίων, σπανιότατα δ' ἀπαντῶσιν κάτοχοι 100 ἐκταρίων. Ἡ κατακερματίσις αὕτη τῆς γῆς διευκολύνεται ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς χώρας, ἥτις εἶναι διηρημένη εἰς στενὰς κοιλάδας, καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς τῶν δένδρων καλλιέργειας (ἐλαίας, ἀμπέλου, συκῆς κτλ.), ἥτις καταλληλοτέρα πάσης ἄλλης ἀπαιτεῖ πολλοὺς μόχθους. Ἀλλως δὲ, ὁ Ἕλλην χωρικός δείκνυσι πρὸς τὴν γῆν τὴν αὐτὴν κλίσιν, ὡς ὁ Γάλλος, καὶ πληροῖν αὐτὴν λίαν ἀκριβὰ διὰ τὰς ὑπηρεσίας, αἱ γινώσκει παρ' αὐτῆς νὰ προσπορίζηται, ἥτοι 350 μέχρις 900 φράγκων τὸ ἐκτάριον ἀναλόγως τοῦ τόπου καὶ τῆς ποιότητος. Τὸ ποσὸν τοῦτο εἶναι λίαν ὑπερβολικὸν διὰ μέτριον ἔδαφος ἐν χώρῃ, ὅπου ὁ μὲν πλη-

θυσμὸς εἶναι τοσοῦτο ἡραιωμένος, τὸ δὲ χρυσίον τοσοῦτο σπάνιον ὥστε, ἡ ἐθνικὴ Τράπεζα ἐκλαμβάνεται ὡς θαυμασία ποιούσα, δανείζουσα 8 % ἐπὶ πρώτῃ ὑποθήκῃ. Ὁ συνήθης τόκος εἶναι εἰσέτι 12—15 % καὶ κατὰ τὴν ἔδρυσιν τοῦ βασιλείου ἀνήρχετο εἰς 30 %.

Ἡ σπουδαία αὕτη ἐξάπλωσις τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας καθίστησι δυσχερῆ καὶ ἥττον ἐπικερδῆ τὴν μεγάλην καλλιέργειαν. Οἱ χωρικοὶ, εὐρίσκοντες ἐν τοῖς μικροῖς τεμαχίοις γῆς ἅπερ κατέχουσι τὴν πληρῶσιν τῶν λίαν περιορισμένων ἀναγκῶν αὐτῶν, δὲν παραχωροῦσι τὰς συγκομιδὰς αὐτῶν ἄνευ ἀπαιτήσεων μεγάλων ἡμερομισθίων, καὶ ἐπειδὴ τὸ κλίμα ἀναγκάζει εἰς ταχεῖαν ἐπίσπευσιν τῶν ἐργασιῶν ὑποχρεοῦται τις νὰ πληρόνη κατὰ τὸν θερισμὸν 4 φράγκα καὶ 50 ἀντὶ 2 καὶ 50, τακτικοῦ ἡμερομισθίου καὶ συγκριτικῶς σημαντικοῦ ἐν παρομοίᾳ χώρᾳ. Οὕτως οἱ μεγάλοι κτηματῖαι προσπαθοῦσι νὰ διατηρῶσιν εἰδὸς τι θητείας, ἥτις ἐπικράτει ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας, ἥτοι ἕκαστος χωρικός κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς σπορᾶς καὶ τοῦ θερισμοῦ ἐργάζεται μίαν ἡμέραν ἄνευ ἄλλης ἀμοιβῆς ἐκτὸς τῆς τροφῆς αὐτοῦ.

Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸν χειμῶνα τὰ ἡμερομισθία ἐκπίπτουσι λίαν, ἰδίᾳ παρὰ τὰ μεθόρια καὶ ἐν Εὐβοίᾳ, ὅπου τακτικῶς μεταβαίνουν οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Τουρκίας ζητοῦντες ἐργασίαν, ἣν ἀδύνατον καθίστησιν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἡ χιών. Ἀναδέχονται τὰς σκληροτέρας ἐργασίας, ὡς τὴν διὰ λίσσου ἀροτρίασιν τῶν γαιῶν, ἀρκούμενοι εἰς 90 ἑκατοστὰ τὴν ἡμέραν μετ' ὀλίγου ἀλεύρου ἀραβοσίτου (1,280 περίπου γραμμάρια) καὶ ὀλίγων ὀσπρίων.

Οἱ μεγάλοι γαιωκτῆμονες εὐρίσκουσι πολὺ ἐπικερδέστερον τὸ νὰ πωλῶσι τὰ κτήματα αὐτῶν κατὰ μικρὰς μερίδας καὶ νὰ δανείζωσι τὴν ἀξίαν τούτων εἰς τοὺς ἀγοραστὰς ἐπὶ 12 ἢ 15 %, ἅπερ οὐδέποτε θ' ἀπῆνεγκον αὐτοῖς ἡ ἐλαία ἢ ἡ κορινθιακὴ σταφίς. Ὅ,τι ἄρα μένει ἐκ τῶν μεγάλων κτημάτων, μέλλει νὰ ἐξαφανισθῇ βαθμηδὸν ἐφόσον οἱ χωρικοὶ πολλαπλασιάζονται ἀγοράζοντες καὶ γεωργοῦντες αὐτὰ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι.

Ἄχρις ὅτου γείνωσιν ἀρκοῦσαι πρὸς τοῦτο οἰκονομίαι, προτιμῶσι τὴν ἐκμίσθωσιν τῆς γῆς, πάντοτε σχεδὸν κατὰ μικρὰς μερίδας. Οἱ ὅροι ποικίλλουσι λίαν κατὰ τόπους· ἀλλ' ἕνεκα ἐλλείψεως κεφαλαίων ἐπικρατεῖ γενικῶς τὸ σύστημα τῆς διανομῆς τῶν καρπῶν εἰς εἶδος. Ἐν Ἀκαρνανίᾳ ὁ κτηματῖα λαμβάνει τὸ πέμπτον τῆς ἀκαθαρίστου συγκομιδῆς ἢ τὸ ἥμισυ τῆς καθαρᾶς προσόδου, τῶν ἐξόδων ἀφαιρουμένων ἐν Ἀττικῇ καὶ εἰς τὰς Κυκλάδας τὸ ἥμισυ τῆς συγ-

κομιδῆς, τῶν φόρων μόνον ἀφαιρουμένων ἐν Λακωνίᾳ τὸ τρίτον τοῦ ἀκαθαρίστου προϊόντος κτλ. Ἐν Ἀργολίδι ἐπικρατεῖ τὸ σύστημα τῆς ἐνοικιάσεως τοῦ τῆς ἐκμίσθώσεως, τὸ δ' ἐνοίκιον ποικίλλει ἀπὸ 45—90 φράγκων τὸ ἐκτάριον, ἢ μᾶλλον ἀπὸ 4 καὶ 50 μέχρις 9 φράγκων τὸ στρέμμα, ὅπερ εἶναι ἡ βάσις τῶν ἐνοικιάσεων. Ἡ διαφορὰ τῆς ἀξίας ποικίλλει ἰδίᾳ κατὰ τὰς πρὸς ἄρδυσιν εὐχερείας. Πᾶσαι αἱ γαῖαι διαιροῦνται κατὰ τὴν χρῆσιν εἰς χέρσους καὶ ἀροσίμους, αἵτινες δυστυχῶς δὲν εἶναι αἱ πολυπληθέστεραι.

Ἐν τε τῇ ἐνοικιάσει καὶ τῇ ἐκμίσθώσει ὁ χρόνος τῆς ἐνοικιάσεως δὲν ὑπερβαίνει τὸ ἔτος. Ἐν τούτοις προκειμένου περὶ φυτῶν, ἅπερ δεῖν νὰ διβωλισθῶσι καὶ ἀρτυθῶσιν, ὁ τῆς ἐνοικιάσεως χρόνος διαρκεῖ γενικῶς ἐπὶ διετίαν, ὅπως ὁ γεωργὸς δυνηθῇ νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἐργασίαν, ἣν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ προηγούμενον ἔτος κατέβαλεν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, εἰναι ἡ γῆ ἥναι ἀρόσιμος καὶ γόνιμος, ἐπικρατεῖ τὸ ἔθος τοῦ ἀρκεῖσθαι τὸ δεύτερον ἔτος εἰς ἀπλήν διωλίαν πρὸ τῆς σπορᾶς. Ἐνίστε μάλιστα σπείρουσιν ἄνευ διβωλισμοῦ. Ὅσον δὲ διὰ τὴν λίπανσιν ἐννοεῖται, ὅτι ὁ γεωργὸς οὐδόλως φροντίζει νὰ ἐπιδοθῇ εἰς ταύτην χάριν προσωρινῆς ἀπολαύσεως. Ἄλλως δὲ τὰ λιπάσματα εἶναι σπανιώτατα ἐν τῇ χώρᾳ, ἀφοῦ πάντα σχεδὸν τὰ ποίμνια διακίβηται καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐν ταῖς νομαῖς. Ἡ μέθοδος αὕτη λίαν ἐλαττωματικὴ ἐξαντλεῖ τὸ ἔδαφος καὶ κωλύει νὰ παράγῃ ὅ,τι εὐχόλως δυνατόν νὰ παραχθῇ διὰ κρείττονος περιποιήσεως. Ἐὰν ἡ παραγωγή διατελῇ εἰσέτι ἐπιωφελῆς, μεθ' ὅλα ταῦτα, ἀποδοτέον τοῦτο εἰς τὸ κλίμα.

Ὀλίγων κρεῖσσον τὸ γεωργικὸν σύστημα τυγχάνει ἐν τῇ καλλιέργειᾳ τῶν ἐλαιῶν, τῶν ἀμπελῶν καὶ ἄλλων δένδρων. Συνήθως ὁ κτηματῖας παραχωρεῖ τὴν γῆν, ὅπως γένηται ἐπ' αὐτῆς ἡ φυτεία, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι θὰ διανεμηθῇ τὸ ἔδαφος κατ' ἴσας διαιρέσεις, ὅταν αἱ ἐλαφαὶ ἢ αἱ ἀμπελοὶ ἀποθῶσι καρποφόροι. Τοῦτο εἶναι μία τῶν μεθόδων τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας. Ἀλλοτε ὁ κτηματῖας ἐπιφυλάσσει ἑαυτῷ ὠρισμένην τινὰ πρόσodon κατὰ στρέμμα ἢ κατὰ τὴν διανομὴν τῶν καρπῶν εἰς εἶδος, ὅταν ἡ φυτεία καταστῇ καρποφόρος. Ἀλλὰ τότε δὲν πρόκειται περὶ βραχυθέσμου ἐνοικιάσεως, καὶ ὅταν ὡς ὅρος τεθῇ ἡ διανομὴ τῶν καρπῶν, ἡ γῆ μεταβαίνει συνήθως κληρονομικῶς εἰς τὰ τέκνα τοῦ ἐνοικιαστοῦ, ἐπὶ τῇ ἐπιφυλάξει ἀντισταθμίσματος. Οὕτω δημιουργεῖται δι' αὐτὸν εἶδος τι ἰδιοκτησίας, ἥτις βαρύνεται ἀπλῶς διὰ θητείας, οὐδεμίαν ἐχούσης ἀναλογίαν πρὸς τὰς φεουδαλικὰς ἀμοιβάς.

Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γεωργία διαφέρει τῶν λοιπῶν ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐν τε τῇ παραγωγῇ καὶ ἐν τῷ τοῦ ἐδάφους συστήματι, καὶ ἂν ἦναι δὲ ἀτελὲς ἔτι δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι οὐδεμία ἄλλη ἐποίησε τοσαύτας προόδους κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, διότι ὅτε ἡ χώρα ἀπηλλάγη τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, ἡ γεωργία δὲν ὑπῆρχεν, οὕτως εἰπεῖν, ἐν αὐτῇ, καὶ ἐδέησεν ἔκτοτε νὰ δημιουργηθῶσι τὰ πάντα.

Ἡ τῶν προϊόντων τοῦ 1860 πρὸς τὰ τοῦ 1875 σύγκρισις καταδείκνυσι πρόοδον τοσοῦτο ταχεῖαν, ὥστε ἀδύνατον παρομοία ταύτη νὰ εὑρεθῇ εἰ μὴ ἐν Ἀμερικῇ.

(Ἐκ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας)

ΠΕΡΙ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑΣ, ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

(Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε ἀριθμ. 42).

Ἐὰν λοιπὸν ἡ κατὰ τὴν ἐνταῦθα ἐκπροσωπούμενη γνώμην προγραμματισμένη ἀγωγή ἄνευ τῆς συμπράξεως ὁμοίας διδασκαλίας, ἣτις πολὺ πορρωτέρω διήκει ἢ ἡ δὴ λεγομένη ἠθικὴ διδασκαλία, δὲν εἶναι ἐφικτὴ, δὲν εἶναι αὕτη διὰ τεύτης (διδασκαλίας) μόνης τελεία. Ὁ τελευταῖος ἰσχυρισμὸς ἔπρεπεν ἐν γένει μᾶλλον νὰ γίνηται παραδεκτὸς ἢ ὁ πρῶτος. Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ διδάσκαλος καὶ μαθητὴς ἐνασχολοῦνται πρῶτον μετὰ τρίτου τινός, τοῦ ἀντικειμένου δηλαδὴ τῆς διδασκαλίας. Διὰ δὲ τῆς παιδείσεως (Zuiht) ἐπιζητεῖ ὁ παιδαγωγὸς νὰ ἐπενεργήσῃ ἀμέσως ἐπὶ τοῦ παιδός. Ἐν τῷ τελευταίῳ γνωρίσματι συμφωνεῖ ἡ παιδείσις (Zuiht) μετὰ τῆς πειθαρχίας (Regierung)· ταύτης ἀριδύλως ἐκείνη διάφορος τυγχάνει, καθ' ὅσον ἐκείνη μὲν μεριμνᾷ περὶ τοῦ μελλοντος, αὕτη δὲ περὶ τοῦ παρόντος. Ὁ παῖς πρέπει νὰ μορφωθῇ, πρέπει δηλαδὴ ἀπ' ἀορίστου εἰς ὠρισμένην νὰ μεταβῇ κατάστασιν. Οὐσία δὲ ὠρισμένως ἐκτετυπωμένη ἐσωτερικῶς, ἣτις ἐκδηλοῦται κυρίως διὰ τοῦ βούλεσθαι ἢ μὴ, μετοχετεύει τῷ ἀνθρώπῳ ἰσχὺν χαρακτῆρος. Ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐκταῖος ἕκαστος μονίμως ἐγκεχαρᾶγμένος χαρακτήρ· διότι πρέπει οὗτος ταῖς ἠθικαῖς ν' ἀνταποκρίνηται ἀξιώσειν. Ἰσχύς τοῦ χαρακτῆρος ἐν τῇ ἠθικότητι εἶναι τὸ τελικὸν σημεῖον τῆς παιδείσεως καὶ μετ' αὐτῆς τῆς καθόλου ἀγωγῆς (Erziehung).

Ἡδυνάτο τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ἡμεῖς, ἀπαιτοῦντες πλὴν τῆς παιδαγωγικῆς διδασκαλίας καὶ ἰδιαιτέραν

τινὰ παιδείσιν, περιπίπτομεν εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὰς ἄνω προσηνεγμένας ἡμῶν ἀρχάς. Ἡ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἵπομεν, διορίζεται ὑπὸ τῆς σφαίρας τῶν διανοημάτων· πρὸς σχηματισμὸν τῆς σφαίρας ταύτης ἐνασχολεῖται ἡ διδασκαλία. Ἡδυνάτο τις ἐπομένως νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ διδασκαλία εἶναι ἐπαρκὴς πρὸς σχηματισμὸν τῆς ἐν λόγῳ σφαίρας. Ἐπειδὴ ὁμοῦ τοῦτο δὲν εὐδοῦται, δυνατόν καὶ ἡ διδασκαλία μόνη νὰ μὴ ἐπαρκῇ, ἵνα σφαῖρα διανοημάτων ἐν τῷ παιδὶ σχηματισθῇ, ὥς εἶναι ἀναγκαῖον, ὥστε ὁ χαρακτήρ νὰ μορφωθῇ μόνιμος.

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ σχέσει ἀνάγκη ν' ἀνενεχθῇ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος διαφόρους σφαίρας διανοημάτων κατέχει, αἵτινες ἐν πᾶσι τοῖς σημείοις δὲν συνέχονται ὡς πρέπει. Γίνεται δὲ τοῦτο φανερόν εἰς τὴν διάφορον διαγωγὴν, ἣν τὸ αὐτὸ ἄτομον ἐν διαφόροις σχέσεσιν ἐκδηλοῖ. Ὁ σπουδαῖος καὶ αὐστηρὸς ἔμπορος εἶναι ἀξιάγαστος, σφοδρότερος δὲ καὶ συγγνωμονέστερος γνώριμος καὶ φίλος· ἐκ τῆς εὐσεβείας, ἣτις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐχὶ μόνον ἄρχει, ἀλλὰ καὶ πραγματικῶς γίνεται αἴσθητή, ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ οὐδὲ ἴχνος ἄπαντᾷ. Ὅθεν ὁ παῖς ἔχει ἤδη διαφόρους ομάδας διανοημάτων διὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ βιωτικὰς σφαίρας. Εἶναι δὲ διάφορος ἐν τῇ σχολῇ ἢ ἐν τῷ γυμναστηρίῳ ἢ ἐν τῇ πατρικῇ αὐτοῦ οἰκίᾳ. Αἱ ομάδες τῶν παραστάσεων, αἵτινες τὴν διαγωγὴν καὶ ἐνέργειαν αὐτοῦ ἐκτὸς τῆς σχολῆς διορίζουσι, μεταβαίνουσιν εἰς ἐκείνας, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τοῦ ἀνδρός ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ καὶ δύναται νὰ συμβῇ, ὥστε ὁ πρακτικὸς βίος ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐν τῇ σχολῇ μεμαθημένου. Τὴν ὀρθὴν ἔνωσιν μετὰ τῶν ομάδων τῶν παραστάσεων, αἵτινες πληροῦσι τὸν παῖδα, δὲν δύναται μόνη ἡ διδασκαλία νὰ ἐπιτελέσῃ, διότι ἐκτὸς τῆς περιοχῆς αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ἦναι ἐνεργὸς, χωρὶς νὰ παύσῃ οὕσα διδασκαλία. Ὅθεν ἀνάγκη ἡ παιδείσις (Zuiht) νὰ προσενέγκῃ τὸ ἑαυτῆς, ἵνα τὸ ἐν τῇ σχολῇ μεμαθημένον καὶ ἐκτὸς τῆς σχολῆς τίθηται εἰς χρῆσιν καὶ ἡ ὑπὸ τῆς διδασκαλίας διαπλασθεῖσα διάνοια μετὰ τοῦ διορίζοντος τὸν λοιπὸν βίον ἐνωθῇ προσηκόντως.

Ἐπειτα. Ἡ ἐννοία τῆς ἠθικότητος περιέχει δύο παράγοντας· τὸ ὑγιαῖνον φρόνημα καὶ τὴν εὐσεβεῖ βούλησιν, ἣτις ὀφείλει νὰ ὑποτάσσῃται τῷ φρονήματι. Ἡ δὲ διδασκαλία κέκληται ν' ἀναπλάσῃ τὸ φρόνημα· ἀλλὰ μετὰ τοῦ φρονήματος δὲν συναπλάσσεται ταῖς τοχρόνως καὶ ἡ βούλησις. Ἐν τῇ πραγματικῇ ὁμοῦ ὁράται κυρίως συνεννοῦνται αἱ παραστάσεις οὕτως, ὥστε αὗται νὰ παρορμώσιν ἡμᾶς πρὸς